

UDK 347.67:81'373.7
Prethodno priopćenje
Primljeno: 14.9.2017.

Gordana Čupković
Odsjek za hrvatski jezik i književnost / Odjel za kroatistiku i slavistiku
Sveučilište u Zadru
HR-23000 Zadar, Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
gcupkov@unizd.hr

KONCEPTUALNE INAČICE FORMULA UBROJIVOSTI NA PRIMJERIMA IZ GLAGOLJSKIH OPORUKA

Sažetak

S kognitivnoga aspekta razmatra se semantika formulnih izraza ubrojivosti koji su sastavnica obveznih dijelova glagoljskih oporuka, a kojima se dovode u kontrast tijelo i um, tipično metaforično iskazano kao *mala moć – dobra pamet*. Primjeri su klasificirani s obzirom na konceptualne metafore iskazivanja stanja: *stanje je lokacija* i *stanje je objekt*, koje su sastavnice općenitije konceptualizacije događaja kao lokacije i kao objekta. Inačice proučavanih formula pokazuju i metonimijska preslikavanja temeljena na iskustvima fizičke lokacije stanja, pa se pretapanje domena tijela, prostora i osjećaja prenosi i na materijalne predmete, a koncept smještenosti izdvaja se kao tipično obilježje.

Ključne riječi: glagoljske oporuke, frazeologija, formule ubrojivosti, konceptualna metafora, metonimija, otjelovljenost, um, stanje

1. Uvod

Središnje mjesto kognitivnoga, realističkoga pogleda na procese označivanja zauzima razmatranje neodvojivosti i međuovisnosti tijela i uma,¹ što predstavlja i opozit tradicionalnome dekartovskom dualizmu.² Konceptualizacija apstraktnoga uma odvija se preslikavanjem iz konkretnih domena tijela i prostora prvenstveno posredništvom predodžbene sheme spremnika. Konceptualne metafore *um je spremnik* te *um je tijelo* polazište su metaforičnih ekstenzija i na apstraktne kognitivne radnje i procese regulirane znanjima iz domene emocija, iz domene društva i iz predmetne stvarnosti. U okviru izvorne domene metafore *um je tijelo* formira se i metonimijsko preslikavanje *dio za cjelinu* (um za osobu i um za tijelo). Um i tijelo mogu se naći i u konceptualnoj suprotstavljenosti, što posebno do

1 O tome više u Lakoff 1987, Lakof i Johnson 1980, Lakoff i Johnson 1999.

2 U eksternalističkim pristupima kognicija se ne razmatra samo kao odraz unutarnjeg procesa, već je naglasak na određenosti kognicije vanjskim svijetom (Usp. Rowlands 2004). I dalje od realizma klasičnih kognitivnih pristupa pristalice kognitivne arheologije u sklopu teorije materijalnoga angažmana razmatraju interakciju ljudi i stvari te ulogu materijalnih predmeta u procesu ljudske spoznaje (Usp. Malafouris 2013).

izražaja dolazi u slučajevima konceptualizacije djelovanja uma unatoč nemogućnosti djelovanja tijela, čime se u sakralnom kontekstu priziva tradicionalni dualizam, ali potvrđuje i univerzalni materijalizam. Odvojeni entiteti konceptualiziraju se i kao dva tijela:³ apstraktni um preuzima osobine fizičkoga tijela, zaprema prostorni opseg te podrazumijeva granice vanjskog i unutarnjeg (koje s jedne strane odjeljuju um od fizičkoga tijela, a s druge svjesno od nesvjesnoga).

Kontrastiranje tijela i uma, izjavom kojom se artikulira spoznaja o gubitku kontrole nad tijelom i o održavanju kontrole nad umom, tipično je izraženo u oporučnim formulama ubrojivosti.⁴ Tim se formulama konceptualizira stanje temeljeno na znanju o tipičnim razlozima/uzrocima sastavljanja oporuke (tjelesna nemoć uzrokovana bolešću/starošću), tipičnim ciljevima sastavljanja oporuke (u sakralnom kontekstu osim skrbi za nasljednike i skrb za osiguravanje nastavka egzistencije u sferi duhovnog) i tipičnim znanjima o konvenciji pravnoga spisa (da se ne bi našao osporavatelj). Proučavanje konceptualnih inačica oporučnih formula ubrojivosti u sakralnome kontekstu glagoljskih oporuka dotiče se razmatranja uma općenito kao i unutarnjeg života koji omeđuju iskustva koja proizlaze, kako navode Lakoff i Johnson, iz življenja u društvenom svijetu s umovima i tijelima koje imamo (1999: 267).⁵ U nastavku se proučavane formule ubrojivosti sagledavaju u kontekstu formiranja glagoljskih oporuka te se kategoriziraju s obzirom na konceptualni sadržaj kako bi se pokazalo koji su tipični načini konceptualizacije stanja u izdvojenom korpusu glagoljskih oporuka,⁶ a što dalje otvara mogućnosti razmatranja konceptualnoga sadržaja drugih korpusa i oporučnih formula općenito.

2. Konceptualni sadržaj frazeoloških iskaza ubrojivosti

Iako nije odraz aktualnoga označivanja u pojedinačnoj oporuci, već predstavlja konvencionalni obrazac kojim se ostvaruje sam oblik oporuke, formulnost odražava znanja i kulturološke okvire, pa je bitni pokazatelj konceptualnoga sadržaja.⁷ Konvencionalni izrazi i frazemi u kognitivnoj znanosti ne razmatraju se kao arbitrarni spojevi riječi, već se naglašuje njihova motiviranost metaforičnim preslikavanjem i konvencionalnim mentalnim slikama (Usp. Lakoff i Johnson 1999: 68). Tako i konvencionalne administrativne oporučne izjave o ubrojivosti, koje sadrže iskaze o stanju tijela i uma, posreduju kulturološki uvjetovana znanja o funkciji i razlozima sastavljanja oporuka kao i o njihovoj recepciji.

Struktura oporuka kao notarskih isprava u starijim razdobljima pismenosti pokazuje znatnu ujednačenost diljem Europe.⁸ Već je u ranome dobu srednjega vijeka (od 9.

3 Time se simboličnoj odvojenosti tijela i njegove funkcije, na razini reprezentacije (Usp. Musolf 2014), pridružuje i konceptualna odvojenost tijela i njegovih funkcionalnih dijelova; prva je dihotomija zadana društvenim okvirima i arbitrarna, dok je druga univerzalna i obilježena realizmom.

4 Izjave o ubrojivosti, kao poseban segment izjava o stanju uma, predmetom su i pragmatolingvističkih proučavanja; o toj problematici u okviru govornih činova usp. Schane 2006.

5 Kognitivni arheolozi uključuju i iskustva kulture materijalnih predmeta pa se još dalje pitaju zašto ljudi više od drugih vrsta izrađuju stvari/materijalne predmete i kako nas ti predmeti čine takvima kakvi jesmo (Usp. Malafouris 2013).

6 U ovom je radu kao predmet proučavanja odabran korpus šibenskih oporuka koje je objavio Šupuk (1957), a čine ga autorici zavičajne oporuke s otoka Prviča, Krapnja, Murtera, Žirja, Zlarina i obalnih čakavskih mjesta šibenskoga kraja.

7 Fink-Arsovski ističe kako se frazeološko značenje oblikuje na temelju »semantičkih taloga« te su iz njega vidljivi kulturološka podloga, nasljeđe, mentalitet (Fink-Arsovski 2002: 37).

8 Stipišić naglašuje razlikovnu strukturu oporuka, u odnosu na ostale privatne spise, ističući kako

st.) sastavljanje isprava povjereno svećeničkim redovima kao nositeljima pismenosti (Usp. Stipišić 1972: 149), a što utječe i na strukturiranje i oblikovanje sadržaja (sakralni citati i sentencije) kao i na predmetni kontekst darivanja (darovi crkvenim institucijama i istaknutim pripadnicima klera),⁹ što je sve utemeljeno i na sakralnom svjetonazoru (skrb za zagrobni život oporučitelja, u oporukama konvencionalno uobličena formulnim iskazom *priporučujem bogu dušu, a zemlji tilo*).¹⁰ Oporuke su sastavljane u uredima ili u kući oporučitelja, ovisno o njegovu stanju.¹¹ Prilikom sastavljanja oporuke u kući, stanje oporučitelja postaje i sadržajem oporuke: »*iacens in lecto corpore*«, »*licet corpore languens*« (Ladić 2012: 73). Uobičajeno na početku središnjeg teksta oporuke dolaze podatci o oporučitelju među koje se, osim imena, zanimanja, društvenoga statusa, ubrajaju i podatci o njegovu zdravstvenu, tjelesnom i psihičkom stanju: »*sana mente*«, »*sensu et intellectu licet corpore languens*« (Ladić 2012: 76). Glavni su razlozi sastavljanja oporuke strah od iznenadne smrti, tjelesna bolest i visoka dob oporučitelja koji su razlozi u različitim razdobljima iskazivani različitim formulnim izrazima od jednostavnih: »*infirmitas/infirma corpore*«, »*corpore languens*« (Ladić 2012: 167), do složenijih: »*infirmitate corporis pergravatus/pergravata, gravatus/gravata, corpore senex et eger senio et infirmitate corporea pergravata, ergitudine pergravatus*«; »*aliquaqualiter grauat infirmitate, corpore aliquaqualiter languens*«; »*de bonis suis disposuit in extremis*« (Ladić 2012: 167). Kad je razlog bolest i/ili visoka dob oporučitelja, posebno se ističu formulni izrazi koji se odnose na iskazivanje/utvrđivanje ubrojivosti, razboritosti, slabome tijelu unatoč, ili i razboritosti i tjelesne očuvanosti: »*sanus mente, sensu et intellectu, licet senio pergravata, sanus corpore, mente, sensu et intellectu licet in senio constitutus*« (Ladić 2012: 167). Navedeni formulni izrazi svjedočanstva su predodžbe i metaforizacije završetka tjelesne egzistencije,¹² pri čemu je naglasak na doživljaju vlastita tijela i uma u završnoj točki životnoga kretanja, pa je razumljivo da su oporuke, osim kao vrijedna građa za studije svakidašnje mentaliteta, materijalne kulture, društvenih i

---

oporuke imaju i arengu (svojevrsni prolog središnjem tekstu isprave) koja »najčešće izražava misao: budući da se ne zna čas smrti, razborito je da se za raspodjelu nasljedstva pobrinemo još dok se možemo služiti svojom pameti i govorom, da ne izazovemo inače svađe među baštinicima« (Stipišić 1972: 149), iz čega je vidljivo da se u suodnos dovode pamet (um) i govor (proizvodnja smislenoga teksta) kao osnovni pokazatelji sposobnosti oporučitelja. Stipišić navodi latinski primjer (bez navođenja izvora): »(...) *dum sibi recta viget memoria et usus loquendi adest, se et bona sua omnia debeat taiter ordinare, ne propter negligentiam ipsius anima laedatur et de bonis suis inordinatis questio inter posteros auqua oriatur*« (Stipišić 1972: 149).

- 9 Od ranoga srednjovjekovlja stalna je i napetost crkvenih i svjetovnih vlasti oko prisvajanja zemljišnih posjeda, što je vidljivo u stalnim nastojanjima uprava dalmatinskih gradova da različitim odredbama ograniče darovštine „za dušu“ upravu u cilju sprječavanja prekomjernoga oporučivanja u korist crkve (Usp. „oporuka“ u Mažuranić 1908–1922: 831). U najstarijim sačuvanim oporukama s područja Dalmacije iz 10. i 11. st. uglavnom bogate gradske obitelji daruju crkvu za spas duše (Usp. Ladić 2012).
- 10 Sakralne pravne odrednice »*pro remedio animae*« i neizravna »*ad pias causas*« potječu iz doba prije ustanovljavanja postavki o čistilištu (u 12. i 13. st.), kad je osiguravanje duhovnoga materijalnim dobrima bio jedini način »iskupljenja« (Usp. Ladić 2012).
- 11 O kontesktu sastavljanja oporuka usp. Ladić 2012.
- 12 Osobita naracijska razvedenost formule vidljiva je u primjeru iz Bakra, 1445., koji bilježi Mažuranić: »*budući u velikoj slabosti telom, a u pameti dobri, ležeći na mojoj postelji, nadijući se kratka življenja na ovom minutljivom svitu, učinih pisati moj testament, priporučujući g(ospo)d(i)nu bogu dušu a zemlji telo, u kom testamentu zapovijadam, da bude tako stati, kako zdolu u njem piše, po narejenju mojih ust*« (Usp. „oporuka“, Mažuranić 1908–1922: 831).

obiteljskih odnosa (o čemu piše Ladić 2012), građa izrazito zanimljiva i za kognitivna istraživanja.

Glagoljske su oporuke dijelovi župskih matica (sastavljaju ih svećenici), uz popis ostavštine,¹³ popis nasljednika, svjedoka i izvršitelja, kao obvezne dijelove imaju i popis darovština crkvama (u novcu i zemljišnim posjedima), kao što s tim povezano posreduju i formulne iskaze pobožnosti i nade u zagrobni život. Formule ubrojivosti i u proučavanim su glagoljskim oporukama sastavnica uvodnoga dijela osnovnoga teksta oporuka. Kao formulna atribucija adresanta tipično dolaze nakon imena oporučitelja. Izjava o funkcionalnosti uma nasuprot/unatoč disfunkcionalnosti tijela, u proučavanu je korpusu tipično uobličena izrazom: *u maloj moći i u dobroj pameti*.¹⁴ Navedene formulne izraze tipično prate prostorna lokacija tjelesne nemoći (kuća i postelja) te statični glagoli egzistencije (*bivajući*), stanja (*ležeći*), smještenosti (*nahodeći se*, 'nalazeći se'). Time se dolazak pred kraj (zemaljskoga) života, kao dosegnuta krajnja točka vremenskoga tijeka označena konceptualnom metaforom *život je putovanje*, predočuje kao privremeno zaustavljanje/nemogućnost kretanja u očekivanju smrti, koja se također tipično konceptualizira kao putovanje (duha bez tijela). Samo očekivanje konceptualizirano je preslikavanjem iz domene prostora na domenu tjelesnoga i umnoga stanja.

Brojne su inačice oporučnih izraza ubrojivosti na svim jezičnim razinama: od grafijskih, sustavskojezičnih (u smislu razlikovanja govornih idioma), sintaktičkih (i u smislu rodne obilježenosti) te leksičkih.¹⁵ Uz to je varijantnost izražena i na konceptualnoj razini, s obzirom na različite načine konceptualizacije stanja.

Stanje se, kao pojedinačni aspekt događaja, konceptualizira kao lokacija i kao objekt.¹⁶ Metafora *stanja su lokacije* pri čemu je lokacija spremnik (unutrašnjost i prostor omeđen granicom),¹⁷ središnje je obilježje koncepta stanja (Usp. Lakoff i Johnson 1999: 179–180).¹⁸ Spremnici stanja jesu apstraktni um omeđen granicama svjesnoga i nesvjesnoga, spoznajnoga i materijalnoga te konkretno tijelo omeđeno kožom. Metafora stanja kao objekta temelj je konceptualizacije stanja kao posjedovane osobine/atribucije i inačica je konceptualizaciji stanja kao lokacije, što pokazuju govorni iskazi tipa: *biti u problemu – imati problem*.¹⁹

13 Uobičajeno se osim nekretnina, novca i zemljišnih posjeda nasljednicima ostavljaju i pojedini predmeti i dijelovi odjeće: »(...) ostavljam unuku, a sinu Matijinu Jivanu kapu od .b.(2) libre. Ostavljam hćeri Matijini kanicu od .b. (2) libre. Ostavljam unuci Poli hćeri Jelini pokrvaču« (Šupuk 1957: 60).

14 Šupuk (1957) za pojedine primjere iz glagoljskih oporuka navodi i talijanski ekvivalent: »in cativa forza« (1957: 39), »amalato di una cascata fatta« (1957: 63), »di corpo amalato« (1957: 83), »ma sana di memoria, intelletto, sensi, et lo quello« (1957: 211).

15 O inačicama somatskih frazema usp. Kovačević 2012.

16 Konceptualizacija događaja kao lokacije i kao objekta sadrži i primarne konceptualne metafore *uzroci su sile* i *promjene su pokreti* (Usp. Lakoff i Johnson 1999).

17 »Each bounded region has an interior, an exterior, and a boundary.« (Lakoff i Johnson 1999: 180).

18 Lakoff i Johnson (1999) ističu kako je nemoguće zamisliti stanje izvan okvira unutrašnjosti, odnosa unutra/van i granice koja omeđuje prostor, što se u jeziku odražava polisemnim izrazima koji istodobno označuju prostor i stanje: *u, iz, rub, duboko* i dr. (*u bolesti, u stanju nemoći, na rubu pameti, u dubokoj depresiji*), a što je dalje povezano s kretanjem kao ulaskom u stanje/izlaskom iz stanja (*izaći iz depresije, pasti u depresiju*). Time se izravno suprotstavljaju tezi o stanjima kao isključivo apstraktnim konceptima.

19 Lakoff i Johnson (1999: 195) razliku tumače kao pomak percepcije lika/pozadine (*figure-ground shift*): u slučaju konceptualizacije stanja kao posesuma (posjedovane osobine) subjekt (posesor) je orijentir/pozadina, dok je stanje (posesum) trajektor/lik (stanje je locirano s obzirom na subjekt),

Varijantna konceptualizacija stanja kao posesuma (*biti u bolesti – imati bolest*) povezana je i s konceptualizacijom umanjene agentnosti subjekta (izraz toga je primjerice i subjekt u dativu: *loše mi je*) i sa slojevima prajezičnih znanja,²⁰ pa se razmatranje konceptualnih inačica formulnih izraza ubrojivosti i njihova pretapanja dotiče i osobina jezičnoga mišljenja koje bismo mogli zvati i arhetipskim (ili genotipskim).

3. Primjeri

S obzirom na navedena dva tipična načina konceptualizacije stanja, temeljena na dvjema složenim metaforama kojima se konceptualizira struktura događaja, ovisno o usmjerenosti na shemu lokacije ili na objekt, primjere razvrstavam u tri skupine, u dvjema su skupinama primjeri obilježeni konceptualnim metaforama *stanje je lokacija* ili *stanje je objekt*, dok su u trećoj primjeri koji povezuju obje metafore.

3.1. Stanje je lokacija

Stanje je statično (smještenost u lokaciji) kao rezultanta metafore *poteškoće su prepreke kretanju*, pri čemu je konkretna poteškoća tjelesna nemoć. Nema površinskih oznaka kretanja, time ni izraznih oznaka uzrokovanja stanja kao ni naznaka promjene (izlaska iz) stanja, iako se podrazumijeva da je aktualna smještenost u stanje uzrokovana ranijim (prisiljenim) kretanjem u stanje: dokaz učinka podrazumijeva znanje o uzroku (Lakoff i Johnson 1999: 216). Statičnost je iskazana glagolima bivanja, smještenosti u prostoru i zapremanja prostora tijelom: egzistencijal *biti, nalaziti se i ležati*. Stanje kao smještenost u lokaciji eksplicira se i kao osjećaj stanja; glagolom osjećanja naglašuje se simultanost konceptualizacije stanja i (omeđenog) prostora²¹. Egzistencijal odgovara primarnoj konceptualizaciji egzistencije kao smještenosti u prostoru kojemu je subjekt deiktičko središte (Lakoff i Johnson 1999: 2015). S obzirom na uvodnu oznaku situacijskoga konteksta, primjeri se mogu podijeliti na one u kojima je situacijski kontekst iskazan u tekstu/verbalno (na znanje o situacijskom kontekstu upućuje se posredništvom predikacije (1abc)) i na one u kojima situacijski kontekst nije iskazan verbalno (primjeri koji izravno upućuju na znanje o situacijskom kontekstu i koji su time egzoforični (1)). U skupini primjera koji su površinski endoforični (1abc) s obzirom na uvodnu predikaciju mogu se izdvojiti četiri podskupine: osjećaj stanja (1a), egzistencija (1b), smještenost (1c), egzistencija i smještenost (1bc).

---

dok je u slučaju konceptualizacije stanja kao lokacije subjekt trajektor, a stanje orijentir (subjekt je lociran s obzirom na stanje).

20 Razlikovanje jezičnih tipova, aktivnoga i nominativnoga, koje je obilježje ranijih razvojnih etapa pojedinih skupina jezika, u tragovima je očuvano i do danas, što je vidljivo iz pojedinih konstrukcija izražavanja stanja i posjedovanja (Usp. Čupković 2017). U starijem, aktivnom jezičnom tipu posvojnost se izražava predikacijom: posesum postoji za posesora (Usp. Грковић-Мејдор 2007, Грковић-Мејдор 2013), koja podrazumijeva i metaforizaciju posesuma.

21 Kövecses navodi stupnjeve preklapanja strukture događaja i emocija u općem mišljenju: emocionalno stanje konceptualizira se kao omeđeni prostor, promjena iz neemocionalnoga stanja u emocionalno konceptualizira se kao pokret, uzrok emocionalnoga stanja konceptualizira se kao fizička sila (2004: 55).

(1a)

*čujući se u dobroj pameti, a u maloj moći*²² (Šupuk 1957: 156, 156, 158, 159, 161, Murter/Betina)²³*čujući se u nemoći, a u dobroj pameti* (155, Murter/Betina)*čujući se bolan u tilu, a u pameti dobroj* (196, Zlarin)²⁴*čujući se bolan u tilu, u pameti zdrav* (191, Zlarin)

(1b)

budući u mali moći, a u dobri pameti (82, 84, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 90, 92, 93, 97, 100, 101, 102, 103, Murter; 114, 114; 116, 118, Jezera/Zlarin; 150; 150; 151; 152; 152; 153; 154, Murter/Betina; 176, 177, 179, 180, Tribunj)²⁵*budući u dobroj pameti* (38, Murter)²⁶*a budući u dobri pameti, a u zli moći* (39, Murter)*budući nemoćan u tilu, a u d[o]bri pameti* (184, Prvić)*budući zdrav u pameti, a u tilu nemoćan* (164, Murter/Betina)²⁷*budući nemoćan u životu, a zdrav u pameti* (204, Prvić)*budući nemoćan, a u dobroj pameti* (172; 173; 173; 174; 175, Prvić)²⁸*budući u nemoći, a u dobri pameti* (105, Zlarin)*budući zdrav u životu i u dobri pameti* (53, Prvić)²⁹*budući zdrav i u dobri pameti* (49, Prvić)³⁰*budući zdrav u pameti, a u tilu bolan* (169, Murter/Betina)³¹*budući bolna u tilu, a u dobroj pameti* (190, Zlarin)

22 U osnovnom tekstu donosim tipični primjer, a u bilješkama ispod teksta sintaktičke i rodne inačice toga primjera. Nisu uzimane u obzir druge jezične i grafijske razlike (irelevantne za predmetno proučavanje): *u dobr-i_{Loc}/ dobr-oi_{Loc}/ dobr-oi_{Loc}* i sl. Zadržano je Šupukovo bilježenje, iako kod njega očigledno nije riječ o znanstvenoj transliteraciji, već o mješavini transliteracije i transkripcije, mjestimično i s vidnim pogreškama; ta grafička razina ne utječe na razinu prvog značenja (u smislu pretpostavljenoga značenja koje posreduje autor teksta; naravno da svaka inačica, pa i ona pismovna, utječe na recepciju znaka kod čitatelja te na pridavanje i drugih značenja s određene vremenske distancije, no time se rad ne bavi). U zagradama je broj stranice iz knjige Šupuk (1957) te ime mjesta u kojem je oporuka zabilježena (koje je navedeno i u samim oporukama); tamo gdje su navedena dva mjesta, riječ je o tome da je svećenik koji bilježi iz jednoga mjesta, a oporuka je sastavljena u drugome mjestu (što se također navodi i u samim oporukama).

23 *čući se u mali moći, a u dobri pameti* (40, Prvić Šepurina)

24 *čujući se bolan u tilu, a u dobri pameti* (189, Zlarin); *čujući se u tilu bolan, u pameti dobroj* (Zlarin, 195)

25 *budući u dobri pameti, a u mali moći* (115, 119, Jezera; 154, Murter/Betina)

26 *budući u dobri pameti* (51, Prvić); *b(ud)ući u pameti dobri* (44, Murter)

27 *budući nemoćan u tilu, u pameti zdrav* (187, Zlarin)

28 *budući nemoćna, a u dobri pameti* (48, 113, Prvić); *budući nemoćan, a u dobri pameti* (50, 52, 52, Prvić)

29 *budući u dobri pameti, u životu zdrav* (118, Jezera)

30 *Zdrav bu(du)ći i u dobri pameti* (49, Prvić)

31 *budući u tilu bolan, a zdrav u pameti* (Zlarin, 188); *budući <ime> bolan u tilu, u pameti zdrav* (193, Zlarin)

budući slab u životu momu, a u dobroj pameti (183, Prvić)
budući u kući mojoj zdrav u životu i u dobroj pameti (106, Zlarin)

(1c)

nahodeći se bola[n] u životu a zdrav u pameti (131, 133, 137, 138, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 149, Jezera/Žirje)³²

nahodeći se bolan u tilu, a u dobroj pameti (198, Zlarin)

nahodeći se zdrav u pameti, a bolan u životu (132, 134, 136, Jezera-Žirje)³³

nahodeći se u dobroj pameti, a u slaboj snazi (201, Šepurina)

nahodeći se u dobroj pameti (201, Betina)

nahodeći se u mali moći, a u d[o]bri pameti (39, Prvić; 104, Murter; 181, Tribohunj/Tribunj/)

nahodeći se nemoća(n) u tilu, a zdrav u pameti (16, Prvić)

nahodeći se nemoća[n] u tilu, a u dobroj pameti (183, Prvić)³⁴

nahodeći se u velikoj nemoći, a u dobroj pameti (120, Jezera; 145, Jezera/Žirje; 204, Prvić)

nahodeći se u nemoći, ma u dobroj pameti (203, Rogoznica/Prvić)

nahodeći se u mojoj nemoći, a u dobroj pameti (121, Jezera)

nahodeći se ja jisti Lovre na posteli moj[o]i nemoć[a]n u životu, zahvalivajući g[ospodi]nu b(o)gu, a zdrav u pameti i u jaziku momu (177, Tribunj)

nahodeći se u posteli, u životu nemoć[n]a, a [u] duši zdrava i [u] dobroj pameti (185, Prvić)

nahodeći se nemoćan u posteli, ma u pameti zdrav (205, Prvić)³⁵

ležeći u postelji moj[o]e u veliki nemoći, a zdrav u pameti mojoê (55, 56, 57, 57, 60, 62, 68, 70, 72, 74, 75, 77, Tisno)³⁶

ležeći u posteli, a z(d)rava u pameti (112, Zlarin)

ležeći u postelji mojoê u veliki nemoći, a dobroj pameti (76, Tisno; 121, 124, 124, 125, 126, 130, 130, Jezera)

ležeći u velikoj] nemoći, a u dobroj] pameti (127, Jezera)

ležeći na postelji mojoj] u velikoj] nemoći, a u dobroj] pameti (127-128, Jezera)³⁷

ležeći u posteli u nemoći, a u dobroj pameti (108, 111, Zlarin)

nahodeći se <ime> ležeći u posteli nemoćna, ma u pameti zdrava (186, Prvić)

32 (...) bolna (...) zdrava (139, Žirje/Jezera)

33 zdrava...bolna (133, 135, 142, 148, Jezera/Žirje).

34 nahodeći se nemoćna u tilu, a dobroj pameti (182, Prvić)

35 nahodeći se ja isti Martin, zgora rečeni, nemoćan na posteli, a zdrav u pameti (178, Tribunj)

36 ležeći u postelji mojoê u veliki nemoći, a zdrava u pameti mojoê (59, 63, 64, 66, 67, 69, 74, Tisno); ležeći u mojoê posteli u veliki nemoći, a zdrav u pameti mojoê (117, Tisno)

37 na posteli mojoj] ležeći u velikoj] nemoći, u dobroj] pameti (129, Jezera)

(1bc)

budući bolan u tilu, a nahodeći se u dobroj pameti (194, Zlarin)*budući êa (a)nton ležeći u veliki nemoći, a zdra(v) u pameti* (71, Tisno)*ležeći na mojoj posteli, nahodeći se nemoćna u tilu, a zdrava u pameti* (176, Tribunj)

(1)

nemoćan u tilu, a u pameti zdrav (166, 169, 170, 171, Murter/Betina)³⁸*u mali moći, a u dobri pameti* (78, 78, 79, 80, Murter, Žirje; 91, 93, 94, 95, 96, 96-97, 98, 99, 99, 103, 105, Murter; 175, Prvić)³⁹*u mali moći i u (do)bri pameti* (81, Murter/Žirje)*u mali moći, u dobri pameti* (81, Murter/Žirje)*u velikoj nemoći, a u dobro[j] pameti* (121, 124, 124, Jezera)*u veliki nemoći mojo[j], a zdrav u pameti* (123, Jezera)*u malo i moći, a u dobroj pameti i u jeziku* (181, Tribunj)*u velikoj nemoći, a u dobro[j] riči i pameti* (128, Jezera)*u dobri pameti* (43, 43, Murter)⁴⁰*u d(o)bru život(u) i u dobri pameti* (70, Tisno)

Konceptualizacija stanja kao lokacije temelji se na pojedinačnoj konceptualizaciji tijela i uma kao spremnika (konkretnog i apstraktnog). Statično stanje smještenosti unutar omeđenoga prostora iskazuje se lokativom⁴¹ i prostornim prijedlogom *u*. Konstrukcija *u*+lokativ tipično obilježuje sadržanost unutar granica trodimenzionalnoga spremnika kao orijentira (Usp. Šarić 2006: 6) pa je pogodna za prijenos značenja s prostorne domene na tijelo te s tijela na tjelesno i duhovno stanje.

Tijelo se iskazuje leksemima vezanima uz tijelo i uz tjelesno djelovanje: *tilo, život*,⁴² *moć, nemoć, snaga*. Konceptualizacija sile/snage kao tijela podrazumijeva kretanje

38 *nemoćan u tilu, a zdrav u pameti* (Murter/Betina 167); *u tilu nemoćna, u pameti zdrava* (166, Murter/Betina)

39 *u dobri pameti, a u mali moći* (165, Murter/Betina)

40 *u pameti dobri* (44, Murter)

41 Belaj i Tanacković Faletar kao konceptualnosemantički temelj lokativnoga kodiranja ističu komponentu »sadržanosti kakvoga entiteta u granicama orijentira od početka do kraja glagolskoga procesa« (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 441).

42 Leksem *život* u čakavskom se koristi i kao sinonim za 'tijelo'. Uobičajeni su izrazi stanja *pâ mi je život* ('osjećam tjelesnu nemoć, slabost', *pâ* - 'pao') koji su odrazi konceptualne metafore LOŠE JE DOLJE.

i promjenu. Konceptualna metafora *kontrola tijela je prisiljeno kretanje objekta* obično se dopunjuje općim metaforama *akcija je pokret i uzroci su sile* (Usp. Lakoff i Johnson 1999: 271). Nemogućnost kretanja obilježena negacijom nijeće kontrolu nad tjelesnim, no ne i nad duhovnim tijelom (umom).

U manjem broju primjera izravno su kontrastirani 'ležanje u postelji' i 'pamet' (*ležeći u posteli, a zdrava u pameti*). U tim se primjerima, koje obilježuje elipsa temeljena na znanju o kontekstu i konvencionalnim kompozicijskim obrascima, tijelo i predmet dovode u metonimijski suodnos. Vršiti se metonimijsko preslikavanje *mjesto za stanje* (postelja za bolovanje tijela koje se odvija na njoj) koje je i sastavnicom metonimije *cjelina za dio* (fizički predmet za fizičko tijelo smješteno na njemu). U tim primjerima smještaj tijela zamjenjuje tjelesno djelovanje i postaje dominantnom odrednicom pa su tijelo i predmet povezani i posredništvom sheme statičnosti (nemogućnosti samokretanja).

Um se dominantno iskazuje leksemom *pamet*, iznimno eksplicira i leksemima *jazik* i *duša*. Konceptualizacijom mišljenja kao konkretne jezične aktivnosti konceptom smještenosti *u jeziku* (koji se odnosi i na funkcionalnost govornoga aparata i na funkcionalnost apstraktnoga mišljenja), koji je koncept motiviran i metonimijski *dio za cjelinu* (djelatnost/govor za pokretača djelatnosti/um), i eksplicitno se um uspostavlja kao drugo tijelo/spremnik. Analogno tome i otjelovljeni koncept smještenosti *u duši* upravo je posredništvom otjelovljenosti sukladan s konceptualizacijom duše kao pokretača/aktera.⁴³

Kao modifikacija tijela i uma kontrastiraju se atributi: bolestan (*bolan*)/zdrav, bolestan/dobar, slab/dobar, zao/dobar, nemoćan/zdrav, moj/dobar (*mojoj nemoći*), mali/dobar, veliki/dobar. Atribut za um tipično je kvalitativ *dobar*. Atribut *zdrav* obilježuje um kao tjelesno stanje. Atributi za tjelesno stanje, osim tipičnih kvalitativa *bolan* i *zdrav*, apstraktnog sakralnog kvalitativa *zao* te posvojne atribucije (*moj*), mogu iskazivati mjeru/opseg (*veliki, mali*) i jačinu (*slab, nemoćan*). Posljednjim se atributima tjelesna moć/funkcionalnost konceptualizira kao tijelo. Antonimi veliki/mali koriste se i u sinonimnim sintagmama: *mala moć – velika nemoć*. Iskazivanje sukladnosti tijela i uma znatno je rjeđe i dolazi s modifikacijom *zdrav/dobar*. Nema primjera modificiranja lokacije horizontalnom dimenzijom (duboka/visoka i sl.).

Sintaktičke su i semantičke inačice primjeri u kojima se sukladnost i suprotnost dodatno naglašuju veznicima: *u mali moći a/i/ø u dobri pameti; u nemoći, a/ma u dobroj pameti*.

Formulnu izjavu o ubrojivosti kao održavanju kontrole nad umom prati i smještenost u poznatom okružju i prisvajanje lokacije: *moja kuća, moja postelja*.⁴⁴ I tim se prisvajanjem potvrđuje metonimijski suodnos prostorne lokacije/predmeta i osobe (tijela i uma) i to preslikavanjem *mjesto za stanje* i *cjelina za dio*. Kontrastiranje oznake smještenosti (*nahodeći se na posteli – nahodeći se u posteli*) kao kontrastiranje lokalizacije eksterijera (*na*-konstrukcija) i interijera (*u*-konstrukcija), povezano je s percepcijom vidljivosti: za razliku od osobe 'na krevetu', osoba 'u krevetu' nije

43 Razmatrajući ishodišnu točku uzrokovanja djelovanja, kao ishodišta kretanja, Turner (1996) interpretira aristotelijansku misao o duši kao paraboličnu projekciju: »Tijelo je objekt koji pokreće duša kao posljedica njegova vlastita kretanja« (Turner 1996: 21).

44 Riječ je o izrazu konceptualne metafore *self control is being in one's normal location* (Lakoff i Johnson 1999: 274).

vidljiva u cijelosti (podrazumijeva se granica/omot kao oznaka 'pokrivenosti'), usp. Šarić 2006: 9–10.⁴⁵

Situacijski kontekst svih primjera proučavanih u ovoj skupini temelji se na znanju o povezanosti osjećaja stanja, percepcije egzistencije i prostorne smještenosti te još dalje na povezanosti tijela i materijalnih predmeta u kojima/na kojima se odvija određeno tjelesno stanje. To je znanje sadržano i u sažetim egzoforičnim iskazima (1) kojima se označuje samo lokacija, bez predikativnoga konteksta. Takvim se sažetim formulnim iskazima naglašuje shema spremnika/lokacije bez nijanse usmjerenosti (kakvu donosi predikacija), pa su naglašeno situacijske i statične.

Statičnom tijelu suprotstavlja se dinamika uma; metafora *um je tijelo*, koja podrazumijeva metaforu *UM JE SPREMNIK*, uključuje i preslikavanja *mišljenje je kretanje* i *razum je sila* (Usp. Lakoff i Johnson 1999: 236).⁴⁶

3.2. Stanje je objekt

U primjerima iskazivanja stanja kao posesuma, pri čemu je subjekt orijentir, a posesum atribucija koja se locira s obzirom na subjekt, naglašeno je iskazivanje uzrokovanja nad iskazivanjem bivanja u stanju, pa su te strukture dinamičnije u smislu da konceptualiziraju aktualni prijenos učinka na subjekt, za razliku od konstrukcija iz prethodne grupe koje površinski naglašuju nemogućnost kretanja koja je rezultanta ranijeg uzrokovanja.⁴⁷ U toj skupini nalazimo samo primjere s uvodnom predikacijom (2abc).

(2a)

čujući se mlohava života, a pameti zdrave (202, Jezera)

čujući se nemoćan tilom, a dobre pameti (190, Zlarin)

(2b)

budući male moći, a dobre pameti (172, Prvić)

budući pametću zdrava, a tilom nemoćna (41, Krapanj)⁴⁸

budući nemoća(n) od tila, a zdrav od pameti (45, Murter)

(2c)

ležeći u posteli mojoj, a zdrav od pameti, čuvena, razuma i govorena

(209–210, Tisno)

ležeći u posteli od nemoći, ma zdrav od pameti i od govorenja (109,

111, Zlarin)⁴⁹

45 Šarić navodi i razlikovne primjere »*sjedi u klupi – sjedi na klupi*« (2006: 10), u suodnosu kojih je posebno naglašena percepcija djelomične vidljivosti trajektora izražena konstrukcijom s prijedlogom *u*.

46 Konceptualizacija razuma pretapa se s konceptualizacijom uzrokovanja metaforom *uroci su sile* (Lakoff i Johnson 1999: 216).

47 Lakoff i Johnson (1999: 200) ističu kako gramatika *uzroka* ima varijantne sintaktičke strukture koje odgovaraju metaforama: (1) Uzrokovanje kao prisiljeno kretanje entiteta koji je pod učinkom prema učinku, (2) Uzrokovanje kao prijenos učinka na entitet koji je pod učinkom/utjecajem.

48 *i budući tilom nemoćan, a pametću zdrav* (42, Krapanj); *i budući tilom nemoćna, a pametću zdrav(a)* (110, Zlarin)

49 *ležeći u posteli od nemoći, ma zdrava od pameti i od govorenja(a)* (107, Zlarin); *ležeći u posteli od nemoći, ma zdrav od pameti i govorenja* (108, Zlarin)

(2bc)

budući êa nemoća(n) od u(da)rca, ležeći u kući mojoê (63, Tisno)

Stanje kao atribucija iskazuje se genitivnim konstrukcijama, instrumentalom ili kombinacijom genitiva i instrumentala. Genitiv je padež kojemu središnja shema ishodišta (Usp. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 271), konstrukcije besprijedloznoga posvojnoga genitiva označuju stanje kao posjedovanje (*osjećajući se slaba života*) kao i njima sinonimne konstrukcije besprijedloznoga instrumentala (*bivajući tijelom nemoćna*). Značenje instrumentala obilježuje shema paralelizma (Usp. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 457). Pridjevni instrumental u navedenim primjerima blizak je instrumentalu podrijetla jer se odnosi na osobinu i dio osobine te označuje paralelizam osobine i njezina nositelja (Usp. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 486). Genitiv s prijedlogom *od* tipično obilježuje scenarij kretanja i udaljavanje od ishodišta (Usp. Belaj i Tanacković Faletar 2014: 309). U proučavanim primjerima dolazi do metaforičnoga širenja i na linearni vremenski koncept uzroka-posljedice: *zdrav od pameti*.⁵⁰ Pomak fokusa na uzrok stanja vidljiv je u primjeru u kojemu se uzrok navodi i eksplicitno: *nemoćan od udarca*. Iskustveno utemeljeno znanje o posljedicama stanja obilježeno je metonimijom *uzrok za rezultat* (bolest za smrt) koja se kao podtekst može iščitati u svim navedenim primjerima i osnovni je pokretač sastavljanja oporuka.

U toj se skupini tijelo iskazuje leksemima *tijelo, život i moć*. U odnosu na prvu skupinu nešto je veći broj primjera metonimijskoga preslikavanja *mjesto za stanje*; stanje tijela zamjenjuje se sa smještenosti tijela (ležanje u postelji ili u kući). Um se iskazuje kao pamet koja se u određenim primjerima eksplicira i kao *čuvenje* ('osjećanje'), *razum* i *govorenje*. U odnosu na prvu skupinu veći je broj primjera u kojima se um konceptualizira kao govorenje.

Kontrastirani atributi su: *mlohav/zdrav, nemoćan/dobar, mali/dobar, nemoćan/zdrav*. Um se modificira općim kvalitativom *dobar* i kvalitativom stanja *zdrav*, dok se tijelo modificira mjerom (*mali*) i negacijom snage (*nemoćan*) koja je i tjelesni kvalitativ (*mlohav*).

Posjedovanje (stanja) analogno je mjeri/opsegu samokontrole, u smislu konceptualne metafore *samokontrola je posjedovanje objekta* (Lakoff i Johnson 1999: 272) kojom se metaforom naglašuje i agentnost subjekta (u smislu apstraktnih, misaonih radnji).

3.3. Stanje je lokacija i posesum

U znatnom broju primjera formulno se povezuju iskazi koji odražavaju konceptualizaciju stanja kao lokacije i kao atribucije/posesuma. Oni pokazuju pretapanje percepcije statičnosti i dinamičnosti stanja, koje je pretapanje sukladno izraženom kontrastiranju dvaju tijela time i kontrastiranju (koje je i simultano odvijanje) subjektive mogućnosti i nemogućnosti održavanja djelatne kontrole. Primjeri s obzirom na uvodne dijelove površinski mogu biti endoforični (3abc) i egzoforični (3).

50 Široka uporaba konstrukcija *od*+genitiv opće je obilježje čakavskoga narječja (Usp. Lisac 2009).

(3a)

čujući se u dobri pameti, a zdrav životom (163, Murter/Betina)

(3b)

za budući tilom zdrava i u dobri pameti (159, Murter/Betina)*budući nemoćan tilom, a pameti dobri* (47, Prvić)*budući zdrav [u] pameti, a ti[lom nemoća]n* (83, Murter)

(3c)

nahodeći se tilom nemoćna, a [u] duši zdrava (185, Prvić)*nahodeći se u nemoći velikoj o[d] tila, a zdrava [od pameti] i razuma i čuvena i hotena ukom* (211, Betina)*nahodeći se u velikoj nemoći u posteli moj[o]j, ma zdrav od pameti, razuman od riči* (206, Zloseto /Pirovac/)*ležeći u posteli mojoj u nemoći, a zdrav od pameti, čuvena, razuma i govorena* (209–210, Tisno)*u veliki nemoći, ležeći u postelji mojoê, ma zdrav od pameti, razuma i êzika* (65, Tisno)

(3)

u mali moći, a zdrav od pameti (79, Murter/Žirje)*zdrav u pameti, a tilom nemoćan* (160, 163, Murter/Betina)*za dobra života i u dobri pameti* (54, Tisno)

Tijelo je iskazano leksemima *tilo*, *život*, *moć*, *nemoć*. Um se dominantno iskazuje kao pamet, uz to dodatno modificira kao razum, *čuvenje* ('osjećaj'), *hotinja* ('žudnja') i kao jezična artikulacija. U jednom se primjeru govor koristi kao dodatna modifikacija razuma: *razuman od riči*, kao što se učestalije kvalitativ stanja koristi kao modifikacija uma: *zdrav od pameti*.

Kontrastiraju se atributi: nemoćan/dobar, nemoćan/zdrav, veliki/zdrav, mali/zdrav. U primjerima kojima se naglašuje i tjelesna i umna sukladnost modifikatori su: dobar/zdrav, dobar/dobar.

Naizmjenice se upotrebljavaju izrazi koji odražavaju stanje kao spremnik i kao atribuciju što je osobito vidljivo u izrazima koji su varijantni samo s obzirom na tu osobinu: *nahodeći se tilom nemoćna_{Ins'} a u duši_{Loc} zdrava* – *nahodeći se u nemoći velikoj_{Loc} od tila, a zdrava od pameti i razuma i čuvena i hotena_{Gen} ukom*.

Izravno kontrastiranje dinamičnosti i statičnosti nalazimo u primjeru kojim se iskazuje sukladnost uma i tijela: *za dobra života_{Gen} i u dobri pameti_{Loc}*. Prijedložnom svezom *za+genitiv* eksplicitno se naglašuje vremenski tijek te implicira prostorni odnos,⁵¹ pa je u kombinaciji s primjerom kojim se iskazuje lokacija riječ o višestrukome pretapanju prostora i vremena, pri čemu do izražaja dolaze različiti značenski

51 Belaj i Tanacković Faletar ističu kako se »na temelju linearnoga poimanja vremena i konceptualne metafore *vrijeme je prostor* različiti događaji poimaju [se] kao poznate točke ili položaji na vremenskoj crti, pa je u odnosu na njih kao orijentire moguće na istoj crti locirati i manje poznate događaje koji im prethode ili slijede nakon njih« (Belaj i Tanacković Faletar 2014: 340).

aspekti čakavskoga polisema *život*: apstraktni vremenski tijek i konkretno tijelo zahvaćeno tim tijekom, koje podrazumijeva i apstraktni um konceptualiziran kao drugo tijelo u tom istom tijeku. Iskaz *za dobra života* nije samo elipsa iskaza *za vrijeme dobra života* i oznaka trajanja,⁵² već je i sinonim konstrukcije *u dobrom životu/ u dobroj moći* i oznaka trenutačnoga stanja.⁵³

4. Zaključak

Proučavani primjeri iz glagoljskih oporuka kao formulni izrazi ubrojivosti potvrđuju univerzalnu dvojaku konceptualizaciju stanja: kao mjesta i kao posjedovanoga atributa/objekta. Iskazivanje stanja kao spremnika osjećaja i egzistencije te pokazatelja smještenosti u poznatoj lokaciji tipično je obilježeno statičnošću, dok iskazivanjem stanja kao posjedovane osobine osjećanja, egzistencije i smještenosti do izražaja dolazi pretapanje prostorne statičnosti i vremenskoga tijeka. Znatno veći broj primjera konceptualizacije stanja kao mjesta te znatan broj primjera supostojanja konceptualizacije stanja kao mjesta i kao posesuma potvrđuje dominantnu obilježenost tjelesnoga stanja domenom prostora, ujedno potvrđuje i dominantan fokus na subjektu. Postoji li mogućnost da takva raspodjela upućuje i na dijakronijski tijek eventualne semantičke promjene, pa i na razlikovanje narječja, nije moguće utvrditi bez analize korpusa iz drugih narječja i jezika kao i iz drugih razdoblja.

Uvodnom predikacijom također se tipično iskazuje smještenost, a što prati i tipično metonimijsko preslikavanje *mjesto za stanje*. Koncept smještenosti u formulama ubrojivosti iskustveno je utemeljen na znanju o učinku stanja (statičnost), kao i na znanju o krajnjem rezultatu/ishodu stanja (smrti).

Funkcionalnost uma (koji je djelatna sila/moć) nadomješta disfunkcionalnost tijela (koje je negacija moći, nemoć, moć ograničena opsega, mala moć ili ograničene jačine, slaba moć). Izjave o funkcionalnosti uma tipično su obilježene apstraktnim kvalitativom (*dobar*). Te izjave i kad se odnose na lokaciju, podrazumijevaju i konceptualizaciju apstraktnoga kretanja (*razum je sila*) koje rezultira i smještenošću u apstraktnim manifestacijama uma, u jeziku i u duši.

Posredništvom sheme spremnika apstraktni um dobiva obilježja prostora i obilježja tijela, pa se uspostavlja i kao drugo tijelo koje je u predmetnom kontekstu češće u izraznom kontrastu negoli u sukladnosti s tijelom kao fizičkim stanjem. Oba su tijela u vizualnoj analogiji koja je obilježena kao sakrivenost iza određene barijere/granice. Nevidljivost materijalnog tijela označuje smještenost u predmetu (krevetu), što je i jedno od polazišta i njihova metonimijskoga odnosa (posebno istaknuta prisvajanjem materijalne lokacije), kao i u zatvorenom prostoru (kući, sobi), dok je nevidljivost uma tipično temeljena na znanju o smještenosti u materijalnom tijelu; i dalje od toga, nevidljivost nesvjesnoga (kao trećega tijela) obilježena je smještenošću (sakrivenošću) u umu.

52 Konstrukcije *za+genitiv* Belaj i Tanacković Faletar opisuju kao one u kojima se »objedinjujuća genitivna shema ostvaruje u vidu uspostave konceptualno ovisne i apstraktne predodžbe „roka trajanja“ koja je utemeljena na prethodnoj svijesti o nekom neovisnom i konkretnom entitetu „koji u tom roku traje“ kao svom *konceptualnom ishodištu*« (2014: 342).

53 Predodžbene sheme s temporalnim lokativom (*u tom danu/ u siječnju/ u proljeće*) smještaju trajektor u određeni vremenski trenutak jednodimenzionalne, linearne vremenske crte (Usp. Šarić 2006: 26).

Izraženim preslikavanjima između tijela, prostora i materijalnih predmeta, posredništvom shema statičnosti i smještenosti, i u sakralnom se dualističkom konceptu potvrđuje otjelovljenost i materijalnost ljudskoga uma, pa slijedom toga, i teološko znanje o nastavku odvijanja duhovnih djelatnosti i duhovne egzistencije nakon terminacije tijela kao materijalnoga entiteta, ne podrazumijeva terminaciju tijela kao konceptualnoga sadržaja. U radu predložene kategorije klasifikacije primjera iz korpusa glagoljskih oporuka, obilježena specifičnim sakralnim kontekstom, mogu poslužiti kao poticaj za istraživanje srodnih korpusa i u drugim vremenima, jezicima i kontekstima, što bi, osim spoznaja o određenom korpusu, znatno pridonijelo razmatranjima mehanizama funkcioniranja uma kao takvog.

Literatura

- Belaj, B.; Tanacković Faletar, G. (2014). *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Zagreb: Disput.
- Čupković, G. (2017). *Jezik i reformacija. Ogledi iz dijakronijske sintakse i semantike*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Fink-Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Грковић-Мејџор, Ј. (2007). *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Грковић-Мејџор, Ј. (2013). *Историјска синтакса: когнитивно-типолошке студије*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi „od glave do pete“*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kövecses, Z. (2004). *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ladić, Z. (2012). *Last Will: Passport to Heaven*. Zagreb: Srednja Europa.
- Lakoff, G.; Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G.; Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books.
- Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Malafouris, L. (2013). *How Things Shape the Mind. A theory of Material Engagement*. Cambridge (Massachusetts); London: The MIT Press
- Mažuranić, V. (1908–1922). *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Zagreb: JAZU.
- Musolff, A. (2014). The metaphor of the "body politic" across languages and cultures. U Frank Polzenhagen, Zoltán Kövecses, Stefanie Vogelbacher, Sonja Kleinke (ur.), *Cognitive Explorations into Metaphor and Metonymy* (str. 85-99). Frankfurt am Main: Peter Lang Edition.
- Rowlands, M. (2004). *The body in mind. Understanding cognitive processes*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Schane, S. (2006). *Language and the Law*. London; New York: Continuum.
- Stipišić, J. (1972). *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Lj. (2006). A preliminary semantic analysis of the Croatian preposition *u* and its Slavic equivalents. *Jezikoslovlje*, 7, 1/2, 1–43.
- Šupuk, A. (1957). *Šibenski glagoljski spomenici*. Zagreb: JAZU.
- Turner, M. (1996). *The Literary Mind*. New York, Oxford: Oxford University Press.

CONCEPTUAL VARIANTS OF FORMULAIC STATEMENTS OF SANITY FROM EXAMPLES OF GLAGOLITIC LAST WILL DOCUMENTS

Summary

The paper deals with the semantics of formulaic statements of sanity which are a conventional part of Glagolitic last will documents. These statements contrast typically complementary concepts such as the body and the mind. This contrast is expressed in utterances such as: 'of a small power' and 'of a good mind'. Examples are classified with regard to conceptual metaphors of state: STATES ARE LOCATION and STATES ARE OBJECTS; these are the components of a more general event-structure metaphor. The variants of the studied formulas also demonstrate metonymic mappings grounded in the experience of the physical location of the state, so that the overlapping of the domains of body, space and feelings is also transferred to physical objects, and the concept of location/position is represented as a typical feature.

Keywords: Glagolitic last will documents, phraseology, statements of sanity, conceptual metaphor, metonymy, embodiment, mind, state